

Stredoveké iluminácie v knižnej kultúre

Dana CHALUPEKOVÁ

Abstrakt

Knižná iluminácia tvorí bohatú a dôležitú súčasť knižnej kultúry a je aj predmetom jej skúmania. Iluminácie nachádzame v stredovekých manuskriptoch a ich funkcia nie je len čisto estetická, prostredníctvom nich vieme sledovať myslenie stredovekého človeka a vývoj kultúry spoločnosti, v ktorej vznikali. Príspevok poskytuje prehľad o vzniku a vývoji stredovekej knižnej iluminácie v európskom priestore a stručne zachytáva vývoj iluminácie a iluminátorskej činnosti na území Slovenska.

Kľúčové slová: Knižná kultúra. Knižné iluminácie. Kódexy. Manuskripty.

Abstract

Book illumination is a rich and important part of book culture and it is also the subject of its research. We find illuminations in medieval manuscripts, but their function is not only purely aesthetic, through them we can follow the thinking of medieval man and the development of the culture of the society in which they fashioned. The article provides an overview of the origin and development of medieval book illumination in the European space and briefly captures the development of illumination and illuminator activity in Slovak territory.

Keywords: Book culture. Book illuminations. Codes. Manuscripts.

Úvod

Keď sa povie pojem „knižná kultúra“, väčšine sa zrejme vybaví kniha, a to predovšetkým po jej obsahovej stránke. Ide však o širší pojem v spojitosti s knihou a ak hovoríme o dejinách knižnej kultúry, môžeme hovoriť o súbore procesov spojených s napĺňaním funkcie knihy v jednotlivých etapách historického vývoja spoločnosti. Knižná kultúra je definovaná ako súhrn vzťahov, aktivít a ich výsledkov spojených s existenciou a so spoločenským pôsobením knihy. Pojem „knižná kultúra“ predstavuje abstraktný koncept bez presného ohraničenia zahŕňajúci materiálno-výrobné (kníhtlač, knižná väzba), umelecké (iluminácia, ilustrácia), ekonomicko-distribučné (knižný obchod) a recepcné (čítanie a čitateľská kultúra) oblasti a súvislosti. Za ich integrujúci prvok sa najčastejšie považuje funkcia knihy v spoločnosti (Knižná kultúra 2017).

Pokiaľ ide o výskum knihy, môžeme ju preto skúmať aj z výtvarného hľadiska. Sem práve patria aj knižné iluminácie, či knižná maľba¹. Tie ale neboli samoučelné a neslúžili len ako estetický, či dekoratívny prvok jednotlivých rukopisov. Prostredníctvom nich vieme sledovať myslenie stredovekého človeka a vývoj kultúry spoločnosti, v ktorej vznikali.

Príspevok ponúka pohľad na vznik a vývoj stredovekej knižnej iluminácie v európskom priestore ako na dôležitú súčasť knižnej kultúry. Snaží sa tiež mapovať knižnú ilumináciu v rukopisoch súvisiacich s územím Slovenska.

Pôvod v starovekých kultúrach

Pri zrode knižnej kultúry stála už ručne písaná kniha, ktorá bola nositeľkou základných výtvarných prvkov – písma, obrazu a ornamentu. V antickej knižnej kultúre nachádzame popri obrázkovom, poloobrázkovom a demotickom písme uplatnenie ilustratívneho perokresbového sprievodu (egyptské zvitkové knihy), či náučnej kresby, ktorá funkčne objasňovala literárny obsah (grécka zvitková kniha). Napokon, schopnosť vyjadriť sa ilustratívne mal už aj praveký človek, ako to dokazuje množstvo jaskynných a skalných malieb a maľborytín, keď sa začal umelecky prejavovať (Kohút 1970). Starí Gréci a Rimania ozdobovali písmeňá a texty drobnými obrázkami – miniatúrami, pričom stredovek ich v rukopisoch rozvinul do prepracovaného umenia (Makarová 2010). Výtvarné umenie stredoveku nadväzuje na dedičstvo kresťanskej antiky a popri nej ho ovplyvnilo aj kultúrne dedičstvo pohanských národov, ktorým sa pri ich výzdobe podarilo rozvinúť svojrázny výtvarný jazyk, založený na abstraktnej ornamentike alebo na extrémne štylizovaných prírodných tvaroch. Tradícia ornamentálneho jazyka ovplyvnila aj diela, ktoré vznikli potom, ako tieto kmene prijali kresťanstvo a preniesla sa aj do výzdoby kódexov (Gerát 2013).

Iluminácie ako súčasť monastickej kultúry

Iluminácia predchádzala knižnú grafiku, ktorá sa vyvinula v tlačiarňach 16. a 17. storočia. Predstavovala estetický, ale aj funkčný prvok manuskriptov – kódexov. Rukopisy sa uchovávali

---

¹ Iluminácia – knižná ilustrácia v stredoveku. Maliarska výzdoba iniciál a marginálií. Ich zhotoviteľmi boli špecializovaní umelci – iluminátori (Terminológia ©2010); knižná maľba – všeobecný názov celkovej úpravy rukou písaných zvitkov a viazaných kníh (kódexov), pozostávajúca z veľkých iniciál, okrajovej a medzitextovej ornamentálnej alebo rastlinnej ozdoby a z miniatúr ilustratívneho charakteru. Bežnou technikou knižnej maľby bola štetcová maľba práškovými farbami, ktoré zriedili jemným glejom, alebo vaječným bielkom. Kreslili brkom a na čiernu kresbu požili farbu získanú zo sadzí. Dôležitou súčasťou bolo pozlátenie pozadia iniciál a ilustrácií. To sa robilo pomocou tenkých zlatých lístkov (fólií), nalepených na zvlášť pripravený podklad. Za ten slúžila vrstva roztriedenej jemnej bielej kriedy (gesso) alebo červenkastohnedý bolus (farebná hlina). Fólia sa pripevnila na podklad hladidlom, zhotoveným z kostí. Kladenie fólie sa nazýva poliment. Zlatá fólia bola často ozdobená puncovaním do vzorca. Maľovalo sa na pergamenové listy zhotovené z koži jahniat, kôz alebo teliat, prípadne na handrový papier (Güntherová a Mišianik 1977, s. 34).

vo zvitkoch, tzv. rotulusoch, ktoré boli navinuté na dvoch paličkách. Neskôr ich vytlačil kódex, predchodca dnešnej knihy. Ten predstavovali drevené doštičky vyliate voskom, ktoré sa používali namiesto hlinených. Ukladali sa na seba a zväzovali niťou alebo drôtenými krúžkami. Keď sa začal používať pergamen, tiež sa takto spájali. Ten sa stal ich základným materiálom. Pripravoval sa z teľacej, ovčej či kozľacej kože, preto bol aj veľmi drahý. Na jeden väčší pergamenový rukopis padlo aj niekoľko sto zvierat. Po vyhladení textu sa mohol použiť aj niekoľkokrát. Takýmto pergamenom sa hovorilo palimpsesty. Oproti papyrusu, ktorý sa vyrábala iba v Egypte a neodolával vlhku, bol pergamen dostupný všade. Meno dostal pravdepodobne podľa mesta Pergamon (dnes turecké Bergamy). Texty sa písali perom z trstiny a husacím brkom, atrament sa pripravoval v dielni, čo bola povinnosť učňov. Na jeho výrobu bolo viac receptov, z ktorých sa zachovalo len málo (Makarová 2010).

Rozvoj knižnej kultúry v stredoveku je ruka v ruke spojený s kláštorami a k nim patria písárske dielne, skriptória. Vďaka bohatým stredovekým vyobrazeniam – v ikonografii evanjelistov alebo veľkých patristických spisovateľov – vieme rekonštruovať aj samotnú dielňu a procedúru výroby kódexov od prípravy materiálu až po finálnu kníhviazačskú činnosť. V skriptóriu stáli v hierarchii najvyššie skriptori (od scribere = písanie), ktorí patrili do vyššej vzdelanostnej skupiny. Produkovali liturgické knihy, čo najlepšie umožňovalo kláštorne prostredie, nakoľko skriptória vyžadovali pokoj. Špeciálna úloha pripadla tzv. iluminátorovi (illuminator librorum alebo pictor imaginum). Tento termín od 14. storočia² označoval majstra v profesii dekorátora rukopisných kníh (kódexov) (Slivka 1997).

V rehoľných skriptóriách sa práca sústreďovala na kopírovanie. Odpisovali a prepisovali sa predovšetkým knihy, pričom dôraz sa kládol na presnosť a správnosť textu. Výzdoba sa preberala presne len málokedy. Prácu iluminátora uľahčovali nielen knižné predlohy, ale aj vzorníky, ktoré boli takmer v každom väčšom skriptóriu (Güntherová a Mišianik 1977).

Základ pre námety iluminovanej výzdoby

Námety pre iluminovanú výzdobu vychádzali z požiadaviek doby a charakteru obsahovej skladby manuskriptov. V stredoveku sa jednalo predovšetkým o liturgické knihy, teologicky zamerané kódexy, potom kroniky, mestské knihy, či hospodárske a účtovné záznamy. Predlohou bola hlavne Biblia a kresťanské motívy. Faktom je, že skriptorské dielne fungovali v kláštoroch a mnísi vo výzdobe uplatňovali aj svoje poznatky zo štúdia teológie (Slivka 1997).

---

² Güntherová a Mišianik (1977, s. 34) uvádzajú, že maliara, ktorý zhotovoval knižnú maľbu, nazývali iluminátorom už od 11. storočia.

Nové impulzy pre vývoj výtvarnej kultúry sa často objavili v okrajových oblastiach a rukopisy, ktoré tu vznikali, boli vrcholným prejavom vplyvu abstraktnej ornamentiky na kresťanské umenie. Pre obyvateľov odľahlých častí znamenala kresťanská misia často prvé stretnutie s antickou kultúrou. V tejto kultúrnej situácii sa neantické formy výtvarného jazyka dostali do styku s kresťanskými obsahmi a začali vznikať nové, pôvodné syntézy. Začali sa tak rozširovať nové výtvarné riešenia a vplyv na ďalší vývoj stredovekého umenia. Objavil sa široký repertoár rôznych tvarov, pletencové vzory, špirály, či štylizované zvieratá. Zdanlivo nekonečné vzory sa vytvorili postupom spleťania, pridávania, či delenia. Bohaté ornamentálne strany vyplňali pletence, kruhy, špirály, či zvieracie hlavy, pričom sa v ich strede neraz nachádzal kríž (Gerát 2013). Ornamentálna výzdoba rukopisov sa postupne rozvíjala, zjemňovala a komplikovala a so šírením kresťanskej misie, ktorá mala za následok zakladanie nových centier skriptorskej činnosti v Európe aj pretvárala.

Vyobrazenie človeka ako aj svätých, svätej trojice, či stvárnenie biblických námetov bolo vnímané cez prizmu kresťanskej doktríny. Obrazy mali trojakú funkciu³. Boli písmom nevzdelaných – *scriptura laicorum*, mali pripomínať pamiatku samotného Boha a svätcov, ale nemali ho stelesňovať a mali skrásľovať dom Boží (Knapčoková 2018).

Vývoj v Európe a na území Slovenska

Ak sa pozrieme na knižnú produkciu v Európe, tá je pomerne dobre známa na Západe, v krajinách napríklad ako Anglicko, Francúzsko, či Nemecko. Centrom, z ktorého neskôr pokračovala misijná práca smerom na kontinent, sa stali v 5. storočí írské a škótske kláštory. V nepokojnom období sťahovania národov poskytovali práve tieto pomerne chudobné a nehostinné miesta dostatočný pokoj na sústavnú a dlhodobú prácu, akou bolo zhotovovanie iluminovaných rukopisov. V 7. storočí už írské kláštory a ich filiálky tvorili hustú sieť, siahajúcu aj do kontinentálnej Európy (Gerát 2013). Tu sa knižná kultúra začala rozvíjať za čias dynastie Karolovcov a Otonovcov v kláštorňoch skriptóriách a v ich katedrálňoch školách, pričom strediskami boli predovšetkým mestá Corvey, Fulda, Lorsch, Mainz, Regensburg, Tegernsee, Seon, Trier, Reichenau, Sankt Gallen, Reims, Würzburg (Slivka 1997).

V našich podmienkach siahajú počiatky knižnej produkcie do veľkomoravského obdobia. V podobe písomného svedectva ide o preklady Písma a Metodov životopis spomína dvoch kňazov ako „dobrých skoropiscov“ (Slivka 1997). Z najstarších veľkomoravských rukopisov

---

³ Ich funkcia bola definovaná v dokumente *Libri Carolini sive Caroli Magni Capitulare de imaginibus*, spísanom v roku 794 na podnet Karola Veľkého. Dokument bol mierený proti východným spôsobom uctievania obrazov.

sa zachovala napríklad omšová kniha z 9. – 10. storočia známa ako *Kyjevské listy* (dnes uložená v knižnici Ukrajinskej akadémie vied v Kyjeve), evanjeliár z 10. – 11. storočia známy ako *Assemaniho kódex* (dnes uložený vo Vatikánskej knižnici), alebo ďalší kódex z 10. storočia, odpis z Macedónie, ktorý uchováva egyptská knižnica Kláštora sv. Kataríny na Sinaji (Makarová 2010).

Obrázok 1 Ukážka z Kyjevských listov
(Kyjevské listy 2018).

Obrázok 2 Ukážka z Assemaniho kódexu
(Assemanův evangeliár ©2011).

V poslednej tretine 12. storočia sa do stredoeurópskych štátov šírila z Francúzska cisterciánska rehoľa, ktorá si založila svoj kláštor aj v Bratislave ako filiú heiligenkreuzského kláštora. Stala sa hlásateľkou nového gotického slohu, mala svoju vlastnú školu vo Veszpréme a cisterciáni mali na starosti celý učený aparát uhorskej kráľovskej kancelárie založenej Belom III. Diplomtické kaligrafické písmo uhorských kráľovských listín sa prostredníctvom cisterciánov dostalo aj do knižnej maľby, kde prebrali v tom čase vedúcu úlohu. Zahranická politika Anjouovcov na našom území od 14. storočia priniesla styky s európskymi strediskami kultúrneho života. Kultúra dvora Karola Róberta sa niesla v znamení talianskeho humanizmu. V 15. storočí, v období rozvoja remesiel a obchodu, čo so sebou prinieslo aj krízu triednej diferenciácie a tiež v období veľkých morových epidémií, sa podarilo cirkvi oživiť náboženské cítenie a získať späť stratené pozície. Toto oživenie náboženstva sa pretavilo aj do výtvarného umenia (Güntherová a Mišianik 1977).

Spoločenská situácia 14. až 16. storočia mala vplyv aj na vznik a rozšírenie knižnej maľby na Slovensku. Išlo o vývojové obdobie, v ktorom sa už uvoľňovali teologické zásady knižnej maľby a vo výtvarnom výraze bol idealizmus prekonaný realistickým zámerom umeleckého znázornenia. Bolo to obdobie, keď taliansko-francúzske vplyvy splývali s vplyvmi českej maľby, prevrstvenej v poslednej fáze recepciami rakúsko-nemeckej oblasti. Zo začiatku 15. storočia sa nám však zachovali aj archaické prvky, ktoré mali základ vo výtvarnej tradícii kozmopolitickej stredovekej cirkvi a ktoré spájajú cisterciánske a kaligrafické umenie so staršou tradíciou byzantskej maľby. Tá k nám prenikla v románskom období prostredníctvom starších reholí cestami salzburskej, regensburskej a reichenauskej školy, prípadne priamym nadviazaním na taliansku, predovšetkým benátsku knižnú maľbu. Rekonštrukcia rozšírenia písaného slova v období slovanských kniežatstiev v rannom stredoveku a zachytenie vývoja knižnej maľby v období Arpádovcov nie je možná, nakoľko sa z tejto epochy nezachovala žiadna významnejšia iluminovaná pamiatka. V dokladoch písárskeho umenia prevládali jednoznačne listiny a ozdobnejšie kráľovské dekréty (Güntherová a Mišianik 1977).

Iluminátorská činnosť na území Slovenska

Do popredia záujmu vedy o umení sa knižná maľba dostáva od konca 19. storočia. U národov, ktoré mali svoje kultúrne a vedecké inštitúcie už v 19. storočí, je prieskum knižnej maľby v podstate ukončený, na Slovensku sme sa k nemu dostali o storočie neskôr. Z knižnej produkcie stredoveku sa zachoval iba zlomok pôvodného bohatstva, no do značnej miery môže nahrádzať nezachované monumentálne umelecké pamiatky a to najmä pre svoj súvis s nástenným tabuľovým maliarstvom (Güntherová a Mišianik 1977).

Napriek tomu, že rukopisy na Slovensku predstavujú v porovnaní s inými krajinami len skromný prínos pre kultúrno-historický vývin strednej Európy, vznikli na našom území pozoruhodné diela, a to aj z hľadiska iluminačného umenia. Pôvod a vznik našich stredovekých rukopisov sledujeme predovšetkým v kláštoroch. Predmetom bádania v tomto smere sa aj stali zachované fondy ich historických knižníc. Najstaršie a najcennejšie sa našli ako súčasť knižničných fondov bratislavskej kapituly, Lyceálnej knižnice v Bratislave, kláštorných knižníc františkánov z Malaciek, Skalice, Žiliny, Hlohovca, kapucínov z Bratislavy, piaristov zo Svätého Jura, Podolínce, Prievidze, či jezuitov z Bratislavy a Trnavy. Zo spišskej oblasti v kartuziánskom kláštore v Červenom Kláštore a v Letanovciach ako aj vo farskej knižnici pri Chráme sv. Jakuba v Levoči. Potom v nitrianskej diecéznej knižnici, farskej knižnici v Kremnici, v Bardejove, v Košiciach, Čaplovičovej knižnici v Dolnom Kubíne, Aponiovskej knižnici v Oponiciach, Lyceálnej knižnici v Kežmarku, či v knižnici premonštrátov v Jasove

(Sopko 1967). Mnohé kódexy, ktoré vznikli na území Slovenska, sa nachádzajú v zahraničných knižniciach. Podstatná časť našich stredovekých rukopisov sa nachádza v Štátnej Széchényiho knižnici v Budapešti v Maďarsku a v Batthyányovej knižnici v Albe Júlii v Rumunsku.

Prvou známou maliarskou osobnosťou obdobia, z ktorého sa nám zachovali kódexy slovenskej proveniencie je pisár a miniaturista Konrád, prior kartuziánskeho kláštora na Skale útočiska (Letanovce), pôsobiaci okolo roku 1307. Napísal a iluminoval niekoľko bohoslužobných kníh. Predpokladá sa, že podmienky pre vývoj iluminátorského umenia sa utvorili už v prvej polovici 14. storočia, za pôsobenia Karola Róberta na budínskom dvore. Z tohto obdobia je známa osobnosť kráľovského maliara Mikuláša Medgyesiho. Ďalšími identifikovanými maliarmi sú plebán a miniaturista Henrik Stephani de Westfalia, pôsobiaci v 14. storočí na malej vidieckej fare, u ktorého sa domnievame, že poznal českú maľbu, nakoľko preberal jej motívy. Zo začiatku 15. storočia je z bratislavských prác známy kvalitný miniaturista Michal z Trnavy, či Ján Hebenstreyt, ktorému sa pripisuje práca na kremnickom misály. Mimo územia Bratislavy je známy napríklad maliar kánonového listu misála z Hronského Beňadika z roku 1394 Ladislav de Miskolc. Čo sa týka územia východného Slovenska, je potrebné spomenúť súvislosť knižnej maľby s nástennou, kde knižná maľba slúžila ako predloha pre monumentálne umenie, predovšetkým fresky. Na východnom Slovensku sú tiež bohato zastúpené inkunábuly⁴ s ručnými ilustráciami, pochádzajúce z poslednej tretiny 15. storočia. Medzi ne patrí napríklad tlačený kódex Ferrarisovho Completa (Benátky, 1473), ktorý vyzdobil bardejovský augustinián. Z tlačeného kódexu spišskokapitulskej knižnice Gratianove Decretalia (Benátky, 1474) je známy miniaturista Vincentius Roder Czinteke. Do ornamentiky knižnej maľby jagelovského obdobia je zakotvená iluminátorská činnosť Jána Blutfogla, ktorého tvorba predstavuje rámec vtedajšej meštiackej iluminátorskej tvorby tlačených inkunábul. V priebehu 15. storočia začali postupne do knižnej tvorby prenikať aj svetskí maliari. O ich činnosti sa veľa nevie, no archívne pramene poznajú ich mená. Ich tvorba sa považuje za totožnú s erbovými maliarmi (Güntherová a Mišianik 1977).

Knižné iluminácie svojím množstvom, sviežosťou farieb, trvanlivosťou materiálu, na ktorom sú zhotovené, ako aj dlhým obdobím ich uplatňovania sú cenným zdrojom poznania stredovekého umenia vôbec. Obdobie knižnej maľby manuskriptov ovplyvnilo aj neskoršiu výzdobu tlačí. Produkcia rukopisných kódexov po vynájdení kníhtlače poklesla, no odpisovanie kníh ihneď nezaniklo, nakoľko prvé tlačené vydania boli nákladné (Güntherová a Mišianik

---

⁴ Inkunábula – tlačená kniha pochádzajúca z počiatočného obdobia existencie kníhtlače, t. j. z rokov 1450 – 1500 (Terminológia ©2010).

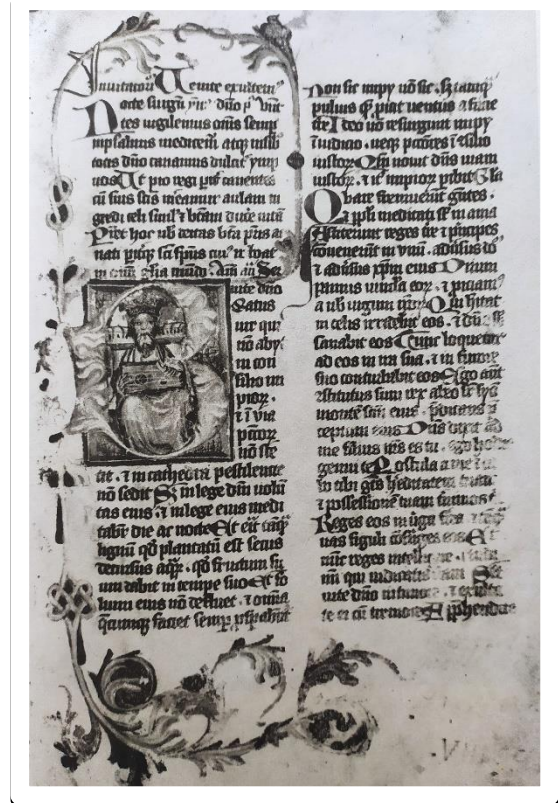
1977). Ako je uvedené aj vyššie, na Slovensku máme niekoľko inkunábul zdobených miestnymi maliarmi, medzi ktorými vynikajú práce bardejovského rehoľníka Astexana, spiškokapitulského skriptora a iluminátora Roderu Czintekého a plodná produkcia Blutfoglova. V rannej podobe kníhtlače bola knižná výzdoba v mnohom podobná kódexovej. Iluminácie mali veľký význam na estetiku, výtvarné členenie a typografickú úpravu tlače.

Medzi naše najpozoruhodnejšie iluminované kódexy patria napríklad:

- Nitriansky kódex „*Evangelistarium*“, nazvaný aj ako *Szelepcsényiho evanjeliár* (Diecézna knižnica Biskupského úradu v Nitre) z 11. storočia, ktorý vznikol pravdepodobne v konvente benediktínov v Hronskom Beňadiku a patrilo nitrianskemu biskupstvu,
- Kódex „*Concordantia discordantium canonum*“ (Bratislava, Kapitulná knižnica č. 14) bratislavskej kapitulskej knižnice zo začiatku 14. storočia,
- Dominikánsky kódex z Košíc (Budapešť, Štátna Széchényiho knižnica Cod Lat 395) zo 14. storočia,
- Premonštrátsky kódex „*Liber collectaneus*“ (Budapešť, Univerzitná knižnica Cod Lat 36) z rozhrania 14. – 15. storočia, ktorý používali pravdepodobne v kláštore v Jasove,
- Kremnická mestská kniha (Kremnica, Mestský archív) z roku 1426.

Obrázok 3 Ukážka z kódexu *Concordantia...* (Güntherová a Mišianik 1977).

Obrázok 4 Ukážka z Premonštrátskeho kódexu (Güntherová a Mišianik 1977).

Záver

Remeselníci, či výtvarníci neprezentujú prostredníctvom svojho umenia iba svoje estetické cítenie, ale ich vyjadrenie má veľakrát oveľa funkčnejší charakter. Toto platí aj o umení stredovekej knižnej iluminácie, kde v týchto malbách nachádzame častokrát symboliku a vieme cez ne sledovať aj myslenie stredovekého človeka a rovnako spoznávať kultúru spoločnosti, v ktorej vznikali.

Pôvod iluminácií pozorujeme v starovekých kultúrach a na európskom kontinente sa ako súčasť knižnej kultúry šírili prostredníctvom kresťanských misií, pričom centrom šírenia boli prevažne škótske a írské kláštory už v 5. storočí. Popri dedičstve kresťanskej antiky ovplyvnilo stredoveké umenie aj kultúrne dedičstvo pohanských národov. Knižná kultúra bola súčasťou monastickej kultúry, kde proces tvorby manuskriptov, či kódexov spadol do kompetencie mníchov, ktorí pracovali v kláštorných skriptóriách. V západnej Európe sa knižná kultúra začala rozvíjať predovšetkým za čias dynastie Karolovcov a Otonovcov v katedrálnych školách. Na území Slovenska siahajú počiatky knižnej produkcie do veľkomoravského obdobia. Neskôr má veľký vplyv na rozvoj knižnej kultúry na Slovensku príchod cisterciánskej rehole z Francúzska v 12. storočí a následne kultúra dvora Karola Róberta v 14. storočí, ktorá sa niesla v znamení talianskeho humanizmu. Na našom území vznikli pozoruhodné diela, a to aj z hľadiska iluminačného umenia, aj keď v porovnaní s inými krajinami predstavujú len skromný prínos pre kultúrno-historický vývin strednej Európy. Knižné iluminácie sú výsadou manuskriptov, avšak uplatňovali sa ešte aj v inkunábulách, neskôr ich nahradila knižná grafika, ktorá sa vyvinula v tlačiarňach 16. a 17. storočia.

Obsahovú skladbu manuskriptov v stredoveku tvorili predovšetkým liturgické knihy, či teologicky zamerané kódexy. Predlohou pre iluminácie sa stala hlavne Biblia a kresťanské motívy, pričom sa vyobrazovali príbehy, postavy, či cirkevní predstavitelia. Zachované diela odkazujú na ich význam a pripomínajú nám ich odkaz v kultúrnych dejinách, ktorý je trvácny. Nachádzame ich ukryté v knižničných fondoch, ktoré tvoria jednu z najvýznamnejších súčastí nášho kultúrneho dedičstva. Mnohé z nich možno stále čakajú na svoje odhalenie, či na správnu interpretáciu. Ako to vyjadril Gerát (2013, s. 12) „*Mnohé diela stredovekého výtvarného umenia si na svoje pochopenie vyžadujú podstatne viac času, než im je ochotný poskytnúť moderný človek. Aj po storočiach ostávajú výzvou na stíšenie nepokoja a zahĺbenie sa do nadčasových tajomstiev.*“

Zoznam bibliografických odkazov

Assemanův evangeliář, ©2011. *Rodon* [online]. ©2011 [cit. 2020 - 10 - 22]. Dostupné na: <https://www.rodon.cz/ikony/iluminovane-a-vzacne-rukopisy/assemanuv-evangeliar-1681>

GERÁT, Ivan, 2013. *Úvod do vizuálnej kultúry stredoveku*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013. ISBN 978-80-8082-597-3.

GÜNTHEROVÁ, Alžbeta a Ján MIŠIANIK, 1977. *Stredoveká knižná maľba na Slovensku*. Bratislava: Tatran, 1977.

Knižná kultúra, 2017. *Encyclopaedia Beliana* [online]. 2017 [cit. 2020-10-06]. Dostupné na: <https://beliana.sav.sk/heslo/knizna-kultura>

KNAPČOKOVÁ, Stanislava, 2018. *K dejinám knižnej ilustrácie na Slovensku 16. a 17. storočia*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018. ISBN 978-80-8149-103-0.

KOHÚT, Lebo, 1970. *Kapitoly z výtvarných dejín knihy*. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1970.

Kyjevské listy, 2018. *Slovanské hradiská* [online]. 2018 [cit. 2020-10-22]. Dostupné na: <http://www.hradiska.sk/search?q=kyjevsk%C3%A9+listy>

MAKAROVÁ, Soňa, 2010. *Stredoveká písomná kultúra a umenie iluminácie* [online]. Korzár, 2010 [cit. 2020-10-14]. Dostupné na: <https://korzar.sme.sk/c/5455604/stredoveka-pisomna-kultura-a-umenie-iluminacie.html>

SLIVKA, Michal, 1997. Stredoveké skriptória. In: *Kniha 95 – 96. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Matica Slovenská, 1997, s. 26 – 33.

SOPKO, Július, 1967. *Stredoveké rukopisy na Slovensku*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1967, s. 71 – 96.

Terminológia, ©2010. *Dejiny knižnej kultúry* [online]. ©2010 [cit. 2020 - 09 - 04]. Dostupné na: https://knizna-kultura.webnode.sk/ucebnice/kapitoly-z-dejin-kniznej-kultury/terminologia/productsbcm_648172/10/